

Χρυσόσφω για... ειρήνευση), δεν σηματοδότησε καμιά αλλαγή της αδιάφορης (το λιγότερο) στάσης της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στα κινήματα, παρά μόνο την ανάδυση ενός ιδιότυπου σοβιετικού σοσιαλิมπεριαλισμού που παρεμβαίνει ανοικτά στην Ινδοκίνα και για μια δεκαετία θα στοχεύει περισσότερο ενάντια στην Κίνα παρά ενάντια στις ΗΠΑ.

Έτσι, την ίδια στιγμή που φούντωναν τα κινήματα σε όλο τον κόσμο, φούντωνε και η αμερικανική επιθετικότητα και η περικύκλωση και απομόνωση κινήματων αλλά και της ίδιας της Κίνας από τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση κατά περίπτωση. Ωστόσο, χωρίς να παραβλέπουμε το διεθνές περιβάλλον, η κύρια αιτία εξαπόλυσης της Πολιτιστικής Επανάστασης παραμένει στο ίδιο το εσωτερικό της Κίνας.

Η «άλλη μέθοδος»

Η ανοικτή αντιπαράθεση σαν μέθοδος επίλυσης διαφωνιών, η αναδιαπαιδαγώγηση σαν μέθοδος διόρθωσης των ανθρώπων που υποστήριζαν το παλιό καθεστώς και των διαφωνούντων, το «να διδασκόμαστε από τις μάζες» και η συμμετοχή των ίδιων των μαζών στην κριτική και διόρθωση των κρατικών και κομματικών στελεχών ήταν ορισμένα από τα στοιχεία που ξεχώρισαν την ιδιαίτερη προσέγγιση του ΚΚΚ στην τριαντάχρονη πορεία μέχρι την κατάκτηση της εξουσίας το 1949. Η αντιπαράθεση με το ρεβιζιονισμό και το ΚΚΣΕ δεν ήταν άσχετη από την αρχή «να στηριζόμαστε στα δικά μας πόδια» που εφαρμοζόταν δεκαετίες πριν, ωριμάζοντας το κόμμα, και η κριτική στο Στάλιν που γινόταν από την πλευρά της διόρθωσης και της εμβάθυνσης του σοσιαλισμού και όχι της ανατροπής του, είχε τις ρίζες της σε διαφωνίες με τους σοβιετικούς πριν το 1949, η έκβαση των οποίων καθόρισε τη νίκη μιας μεγάλης επανάστασης. Η αντίληψη ότι η οικοδόμηση του σοσιαλισμού θα είναι έργο των ίδιων των εργαζόμενων μαζών και ότι «χωρίς κομμουνιστικό κίνημα δεν μπορούμε να φτάσουμε στον κομμουνισμό», θα ξεχωρίσουν το Κ.Κ. Κίνας και μετά την κατάκτηση της εξουσίας, από άλλες περιπτώσεις όπου κατακτίθηκε η εξουσία μεταπολεμικά (στην ανατολική Ευρώπη).

Η πρώτη «πολιτιστική επανάσταση» πριν το 1966, οι αλληπαλλήλες καμπάνιες στο επίπεδο του εποικοδομήματος, στην εκπαίδευση, την τέχνη και τον πολιτισμό, καμπάνιες που σκοπό είχαν να κινητοποιήσουν σε μαζική κλίμακα για την καταπολέμηση αστικών και φεουδαρχικών αντιλήψεων και πρακτικών που κυριαρχούσαν ακόμα στην Κίνα, αποτελούν το «υπόστρωμα» χωρίς το οποίο είναι αδύνατο να κατανοηθεί το ξέσπασμα του 1966. Ιδιαίτερα η διαπάλη στο επίπεδο αυτό θα μπλεχτεί με το πρόβλημα της αποτροπής του ρεβιζιονισμού και της παλινόρθωσης του καπιταλιστικού δρόμου, τους οποίους και θα ξεσκεπάσει.

Η ουσία των γεγονότων των τελευταίων μηνών και χρόνων πριν το ξέσπασμα της Πολιτιστικής Επανάστασης συνίσταται στην όξυνση ανάμεσα σε όσους εννοούσαν την αποτροπή κυριαρχίας του ρεβιζιονισμού στην Κίνα και σε όσους «έψελναν» ίσως και τα ίδια ακριβώς πράγματα, υπονομεύοντας την ίδια στιγμή οποιαδήποτε προσπάθεια να θεθεί το πρόβλημα στις πραγματικές του διαστάσεις, και κυρίως εμποδίζοντας να γίνει το ζήτημα αυτό πρόβλημα των ίδιων των μαζών και της κριτικής τους. Μέχρι το ξέσπασμα της Πολιτιστικής Επανάστασης, η κριτική στο σοβιετικό ρεβιζιονισμό έπαιρνε ήδη έναν όλο και πιο τελετουργικό χαρακτήρα, αποσπώντας την προσοχή από το πρόβλημα μέσα στην Κίνα. Ο κίνδυνος να ακολουθήσει η Κίνα τον ίδιο δρόμο ήταν αυτό που διόλου δεν απασχολούσε τη δεξιά του Κ.Κ. Κίνας και αυτό που έσπρωχνε την αριστερά να δράσει διαφορετικά απ' ό,τι μέχρι τότε. Τον Οκτώβριο του 1965, σε μια περιφερειακή συνδιάσκεψη, ο Μάο ρωτούσε τους τοπικούς κομματικούς ηγέτες: «Και τι γίνεται αν ο ρεβιζιονισμός εμφανιστεί μέσα στην ίδια την Κεντρική Επιτροπή; Σε αυτή την περίπτωση πρέπει να εξεγερθείτε!».

Η αφορμή δόθηκε με μια κριτική λογοτεχνικού έργου σε έντυπο της Σαγκάης, κριτική που η κομματική οργάνωση του Πεκίνου αρνήθηκε να αναδημοσιεύσει. Η άρνηση φέρνει στην επιφάνεια τη γενικότερη στάση του Πεκίνου απέναντι στις κριτικές που ασκούνται από φοιτητές στην πανεπιστημιακή διοίκηση. Στην αντιπαράθεση εμπλέκεται τότε προσωπικά ο Μάο, που παίρνει το μέρος των φοιτητών και τους καλεί να εκφραστούν με εφημερίδες τοίχου (ντατζεμπάο). Οι διαδηλώσεις και αντιδιαδηλώσεις χιλιάδων και εκατομμυρίων που θα ακολουθήσουν σηματοδοτούν τις πρώτες συγκρούσεις της Πολιτιστικής Επανάστασης. Έχουν δημιουργηθεί οι κοκκινοφρουροί, ένα πρωτοφανές και μαζικό κίνημα νεολαίας. Η Πολιτιστική Επανάσταση έχει ξεκινήσει. ✘

Η σημασία της Πολιτιστικής Επανάστασης για το κομμουνιστικό κίνημα και τον μαρξισμό

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΟΣ (*)

I. Η κινέζικη Πολιτιστική Επανάσταση αποτελεί μια κομβική «στιγμή» στην ιστορία του κομμουνιστικού κινήματος. Από αυτήν μπορούν να συναχθούν σημαντικές θέσεις, που αφορούν την κομμουνιστική πολιτική στρατηγική αλλά και τη μαρξιστική θεωρία. Η πρώτη θέση, που αναδείχθηκε από τους ίδιους τους ηγέτες της Πολιτιστικής Επανάστασης, είναι η εμφατική επιβεβαίωση και συγκεκριμενοποίηση της άποψης του Λένιν ότι κατά τη «μετάβαση» από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό οι τάξεις, δηλαδή η πάλη των τάξεων, εξακολουθούν να υφίστανται, αλλά υπό νέες, μετασχηματισμένες ως προς την προεπαναστατική περίοδο μορφές. Επίδοκο αντικείμενο της πάλης των τάξεων μετά την επανάσταση, από τη σκοπιά των κομμουνιστών, εξακολουθεί να είναι η ανατροπή και εξάλειψη των καπιταλιστικών σχέσεων εξουσίας και εκμετάλλευσης, που πλέον αναπαράγονται υπό ιστορικά νέες μορφές. Πρόκειται επομένως, όπως και πριν την επανάσταση, για μια σύγκρουση για την πολιτική και κοινωνική εξουσία, υπό ιδιαίτερες, ιστορικά πρωτότυπες μορφές.

Η Πολιτιστική Επανάσταση (αν)έδειξε το χαρακτήρα αυτών των μορφών ταξικής σύγκρουσης στο εσωτερικό των καθεστώτων που προέκυψαν από τις σοσιαλιστικές επαναστάσεις. Έδειξε ότι η αστική τάξη, τα καπιταλιστικά πολιτικά και κοινωνικά συμφέροντα αρθρώνονται πλέον σε μηχανισμούς και δομές του ίδιου του «επαναστατικού κράτους», αλλά και στο εσωτερικό των «σοσιαλιστικών» επιχειρήσεων.

Το «ταξικά ουδέτερο» θεσμικό πλαίσιο του «παλιού» (αστικού) κράτους, δηλαδή το αστικό δίκαιο, είναι η βάση για την αναδιοργάνωση υπό νέα μορφή της αστικής τάξης, για τη διεκδίκηση εκ μέρους της της πολιτικής εξουσίας:

«Αν (...) θέλουμε να σταθεροποιήσουμε, να επεκτείνουμε και να ισχυροποιήσουμε το αστικό δίκαιο και το τμήμα της ανισότητας που το ακολουθεί, το αναπόφευκτο αποτέλεσμα θα είναι η πόλωση. Ένας μικρός δηλαδή αριθμός προσώπων, στην πορεία της διανομής, θα αποχτήσει αυξημένες ποσότητες προϊόντων και χρημάτων με μερικά νόμιμα μέσα και πολλά παράνομα. Οι αστικές ιδέες της συσσώρευσης πλούτου, της φήμης και του κέρδους, υποκινούμενες από τέτοια "υλικά κίνητρα", θα διαδοθούν ανεξέλεγκτα, θα αναπτυχθούν φαινόμενα όπως η μετατροπή δημόσιας περιουσίας σε ιδιωτική, η κερδοσκοπία, το ρουσφέτι και η εξαγορά, η κλοπή και η διαφθορά. Η καπιταλιστική αρχή της ανταλλαγής των προϊόντων θα εισβάλει στην πολιτική ζωή και στην κομματική ζωή ακόμα, θα υπονομεύσει τη σοσιαλιστική σχεδιοποιημένη οικονομία και θα προωθήσει τέτοιες πράξεις καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, όπως η μετατροπή των προϊόντων και του χρήματος σε κεφάλαιο και της εργατικής δύναμης σε εμπόρευμα. Θα γίνει τότε μια αλλαγή στη φύση του συστήματος ιδιοκτησίας σε μερικούς τομείς και μονάδες που ακολουθούν τη ρεβιζιονιστική γραμμή, και ο εργαζόμενος λαός θα ξαναγίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης και καταπίεσης. Έτσι, ένας μικρός αριθμός από νέα αστικά στοιχεία και νεόπλουτους, που θα έχουν ολοκληρωτικά προδώσει την εργατική τάξη και τους εργαζόμενους, θα βγουν από τα μέλη του κόμματος, τους εργάτες, τους εύπορους αγρότες και τους υπαλλήλους των κρατικών οργάνων. Οι σύντροφοί μας εργάτες έχουν δίκιο να λένε: "Αν το αστικό δίκαιο δεν περιοριστεί, θα περιορίσει αυτό την ανάπτυξη του σοσιαλισμού και θα βοηθήσει την ανάπτυξη του καπιταλισμού."» (Γιάο Βεν Γιουάν, 1975, «Για την κοινωνική βάση της κινέζικης αντεπανάστασης». Ελλ. μτφ. περιοδικό Θέσεις τ. 28, 1989 και www.theseis.com). Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής αντίληψης εντάσσεται και η έμφαση που έδωσε η Πολιτιστική Επανάσταση στις «σχέσεις παραγωγής», δηλαδή στην πάλη των τάξεων, ως κριτικής στην αστική ιδεολογία του «οικονομισμού» – στη θεωρία που παρουσιάζει την ιστορία σαν την «πρόοδο» που προκύπτει αναγκαστικά από την «ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων»: «Η επανάσταση πρέπει καταρχήν να ανατρέψει το παλιό εποικοδόμημα για να μπορούν να καταργηθούν οι παλιές σχέσεις παραγωγής (...) Έτσι χαράζεται ένας δρόμος στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της νέας κοινωνίας (...) Μια μεγάλη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων είναι πάντοτε μεταγενέστερη από το μετασχηματισμό των

σχέσεων παραγωγής» (Μάο Τσετούνγκ, 1975, «Για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού. Κριτική στον Στάλιν και την ΕΣΣΔ», Εκδόσεις του λαού, σσ. 93, 111).

Από την προσέγγιση αυτή προκύπτει ότι η ανατροπή του καπιταλισμού και η οικοδόμηση κομμουνιστικών κοινωνικών σχέσεων παραγωγής προϋποθέτει τον ποιοτικό μετασχηματισμό των «παλιών» (καπιταλιστικών) παραγωγικών δυνάμεων. Με τα λόγια του Σαρλ Μπετελέμ: «Δεν υπάρχει σύστημα παραγωγικών δυνάμεων, παρά μονάχα συναρτημένο μ' ένα σύστημα σχέσεων παραγωγής, το οποίο κυριαρχεί πάνω του και του δίνει τη μορφή του.» (Σαρλ Μπετελέμ, 1972, «Μορφές ιδιοκτησίας στο μεταβατικό στάδιο προς το σοσιαλισμό», εκδ. Ράππας, σ. 91).

Δεν πρόκειται για ένα ζήτημα απλά και μόνον θεωρίας, αλλά για μια «κατευθυντήρια γραμμή αγώνα» για τον κομμουνισμό. Η σημασία της έγινε πάνω απ' όλα φανερή στις κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες που έμειναν στην ιστορία ως η Κομμούνια της Σαγκάης. Επρόκειτο για τη σημαντικότερη ίσως απόπειρα στην ιστορία του παγκόσμιου εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος να μετασχηματιστούν οι παραγωγικές δυνάμεις που προσιδιάζουν στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής (η δομή «επιχείρηση» με τα «τεχνικά» και ιεραρχικά χαρακτηριστικά της), προς όφελος μιας νέου τύπου συνάρθρωσης των σοσιαλιστικών σχέσεων παραγωγής και των προσίδιων σε αυτές παραγωγικών δυνάμεων: Η Κομμούνια ως παραγωγική μονάδα, κέντρο άσκησης της πολιτικής εξουσίας, διαδικασία μετασχηματισμού της ιδεολογίας και της καθημερινότητας.

II. Όμως η σημασία της Πολιτιστικής Επανάστασης δεν περιορίζεται μόνο στα ζητήματα που αφορούν τις μετεπαναστατικές κοινωνίες. Ανέδειξε επίσης μια «αρχή» του μαρξισμού και της κομμουνιστικής πολιτικής στρατηγικής που έχει καθολική ισχύ για κάθε μορφής επαναστατική παρέμβαση και προοπτική: «Η εξέγερση έχει πάντα δίκιο».

Δεν πρόκειται για την υπαγωγή της θεωρίας ή της οργάνωσης στο «αυθόρμητο», ούτε για μια λαϊκιστικού τύπου υπόκλιση στη «σοφία» των «μαζών» ή της εργατικής τάξης. Πρόκειται για την ανάδειξη της αρχής ότι ο κοινωνικός μετασχηματισμός έχει ως κινητήρια δύναμη τη μαζική δράση των λαϊκών τάξεων και ότι μόνο στο πλαίσιο αυτής της δράσης μπορεί να θεθεί αποτελεσματικά το ζήτημα της πολιτικής στρατηγικής για την ανατροπή της καπιταλιστικής, όπως και της οποιασδήποτε άλλης, εξουσίας.

Η εξέγερση δεν είναι η «πρώτη ύλη» την οποία οι «κάτοχοι της μαρξιστικής θεωρίας» και της «σωστής γραμμής» θα (καθ)οδηγήσουν. Είναι η κατά βάση μη προβλέψιμη και αστάθμητη στη χρονικότητα και τροπικότητα της διαδικασίας, που προκύπτει από τη συμπύκνωση του συνόλου των αντιφάσεων που διασχίζουν ένα κοινωνικό σχηματισμό, μέσω της οποίας και μόνο μπορεί να θεθεί το ζήτημα της απελευθέρωσης των δυνάμεων της εργασίας. Είναι η μόνη διαδικασία μέσω της οποίας μπορεί να εκδηλωθεί η εγγενής στον καπιταλισμό «τάση για τον κομμουνισμό». Είναι η διαδικασία που αναδεικνύει τις πρωτοπορίες και μέσα στην οποία όχι απλώς «κρίνεται» αλλά αναδεικνύεται η «επαναστατική γραμμή». ✘

(*) Ο Γιάννης Μηλιός είναι εκδότης του περιοδικού «Θέσεις» και καθηγητής του Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου.

«Να δώσουμε τη λαϊκή μάχη της κριτικής ενάντια στο Λιν Πιάο και στον Κομφουίκο»